

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2024 metai

1

Lietuvos istorijos institutas
Vilnius 2024

Žurnalo leidybą finansavo
LIETUVOS MOKSLO TARYBA
PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ
Projekto finansavimo sutartis Nr. S-LIP-22-32

Redakcinė kolegija / Editorial Board / Redaktion:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva /
Vytautas Magnus University, Lithuania

Krzysztof BUCHOWSKI
Balstogės universitetas, Lenkija /
University of Białystok, Poland

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Tomasz KEMPA
Mikalojaus Koperniko universitetas Torunėje, Lenkija /
Nicolaus Copernicus University in Toruń, Poland

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vėjas G. LIULEVIČIUS
Tenesio universitetas Noksvilyje, JAV /
University of Tennessee, Knoxville, USA

Bernadetta MANYŚ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuva /
Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania

Mathias NIENDORF
Greifšvaldo universitetas, Vokietija /
University of Greifswald, Germany

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas, Lietuva /
Vilnius University, Lithuania

Jolita SARCEVIČIENĖ (atsakingoji sekretorė / Executive Secretary)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas / Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Saulius SUŽIĖDELIS
Milersvilio universitetas, JAV /
Millersville University, USA

Mindaugas ŠAPOKA (pirmininko pavaduotojas / Deputy Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge, Vokietija /
Nordost Institut in Lüneburg, Germany

Theodore R. WEEKS
Pietų Iliinojaus universitetas Karbondeilyje, JAV /
Southern Illinois University, Carbondale, Ill., USA

Andrzej ZAKRZEWSKI
Varšuvos universitetas, Lenkija /
University of Warsaw, Poland

Registruota duomenų bazė:
Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE
EBSCO Publishing. Lituanistika

Recenzuojamas mokslo žurnalas, leidžiamas nuo 1971 m. Per metus išeina 1 tomas (2 numeriai)
Elektroninę straipsnių versiją pdf formatu galima rasti internetinėje svetainėje:
<https://www.istorija.lt/leidiniai/mokslo-zurnalai-ir-testiniai-leidiniai/lietuvos-istorijos-metrastis/672>

ISSN 0202-3342
e-ISSN 2538-6549

© Lietuvos istorijos institutas, 2024
© Straipsnių autoriai, 2024

VIRGILIJUS PUGAČIAUSKAS

Lietuvos istorijos institutas

VILNIAUS MAGISTRATO TEISMAS 1795–1813 M.

ANOTACIJA. Straipsnyje nagrinėjama Vilniaus magistrato teismo veikla 1795–1813 m. Aptariama teismo personalinė sudėtis, teisėjų darbo aplinka, teisminės ir administracinės praktikos, kurios yra aktualios ir suteikia galimybę geriau pažinti miestiečių luomo ūkinės, finansinės, visuomeninės ir šeimyninio gyvenimo problemas bei jų santykius su kitų luomų ir sluoksnių miesto gyventojais.

RAKTINIAI ŽODŽIAI: Vilnius, magistrato teismas, burmistrai, tarėjai, civilinės bylos.

ABSTRACT. The article deals with the activities of the Vilnius Magistrate's Court between 1795 and 1813. It discusses the personal composition of the court, the working environment of the judges, and judicial and administrative practices that are relevant and offer an opportunity to gain a better understanding of the economic, financial, social, and familial problems of the urban residents and their relations with other estates and strata of the urban population.

KEYWORDS: Vilnius, magistrate's court, burgomasters, councillors, civil cases.

Įvadas

Rusijos imperijai prisijungus didžiąją dalį Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, Vilniaus savivaldos veiklos sąlygos po truputį keitėsi. Tai buvo susiję su magistrato inkorporavimu į centralizuotą ir biurokratizuotą imperijos sistemą, miesto policijos sukūrimu, kuri buvo nepavaldi miesto valdžiai, tačiau finansuojama miestiečių surenkamų mokesčių lėšomis. Visa tai reiškė, kad magistratas prarado turėtą valdžios autonomiškumą ir galimybę savarankiškai spręsti jo kompetencijai priskirtus miesto reikalus bei

ginti miestiečių luomo interesus. 1808 m. Vilniaus magistratas reorganizuotas įkuriant naują savivaldos instituciją – dūmą, atsakingą už miesto ūkinės, finansinės, viešųjų erdvių ir prekybinės veiklos administravimą. Magistrato kompetencijai palikta dalis administracinių funkcijų, tačiau pagrindinė veiklos sritis buvo orientuota į teismines praktikas.

Besiplėtojančiuose Vilniaus miesto savivaldos tyrimuose iki šiol nėra specialaus darbo, skirto magistrato teismo problematikai iširti. Istoriografijoje galime surasti tik trumpų paminėjimų apie magistrato administracines ir teismines kompetencijas¹. Magistrato teismo, o ypač teisminių praktikų problema yra aktuali savivaldos tyrimų kontekste, nes atskleidžia naujus šios valdymo institucijos funkcionavimo aspektus, suteikia galimybę aiškiau nušviesti miestiečių luomo ūkinio, finansinio, visuomeninio, šeimyninio gyvenimo peripetijas, taip pat jų santykius su kitų luomų ir socialinių sluoksnių miesto gyventojais. Visa tai padeda geriau pažinti XVIII a. pabaigos – XIX a. pradžios miesto funkcionavimo charakteristikas.

Magistrato teismo personalinė sudėtis ir darbo aplinka

Vilniaus magistrato taryba (2 burmistrai ir 4 tarėjai) kaip miesto savivaldos institucija vykdė dvi veiklas – nagrinėjo administracines ir civilines bylas. Teisminė kompetencija apėmė miestiečių luomo civilines bylas, susijusias su nekilnojamojo turto įvertinimu ir pardavimu, globėjų nepilnamečiams našlaičiams bei našlėms skyrimu ir įvairiausio pobūdžio ginčų nagrinėjimu. Savo ruožtu Vilniaus magistrato metinė taryba atliko vykdomosios valdžios funkciją – tvarkė išdui ir miestui priklausiantį nekilnojamąjį turtą, pirklių ir cechų amatininkų reikalus, prižiūrėjo komunalinį ūkį ir viešąsias erdves, reguliavo prekybą. Institucijos dokumentacijoje dažniausiai vartojamas bendrinis magistrato teismo terminas, tačiau retkarčiais, ypač savivaldos institucijų rinkimų kontekste jis vadinamas „magistrato tarybos burmistro teismu“, „magistrato teismo metiniu komplektu“,

¹J. Jurginis, V. Merkys, A. Tautavičius, *Vilniaus miesto istorija*, Vilnius, 1968, p. 204; V. Pugačiauskas, Vilniaus savivaldos institucijos XIX a. pusėje: istorinis-teisinis aspektas, *Lietuvos istorijos metraštis*. 2000, 2001, p. 151–152; tas pats, Magistrat Wileński w pierwszych latach pod zaborem rosyjskim (1794–1808), *Biuletyn historii pogranicza*, nr 2, 2001, s. 18–29; tas pats, Vilniaus magistrato pareigūnai 1795–1808 metais, *Praeities baruose: skiriama akademikui Vytautui Merkiui 70-ies metų jubiliejaus proga*, red. A. Tyla, Vilnius, 1999, p. 139–144; S. Jegelvičius, Aneksuotos Lietuvos valdymas Rusijos imperijoje, *Lietuvos vidaus reikalų istorija*, Vilnius, 2008, p. 146–147; *Lietuvos istorija*, t. VIII, 1 dalis: T. Bairašauskaitė, Z. Medišauskienė, R. Miknys, *Devynioliktas amžius: visuomenė ir valdžia*, Vilnius, 2011, p. 369; V. Merkys, Kapitalizmo raida ir amatininkų diferenciacija Vilniaus cechuose XIX a., *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai*, A serija, 1963, t. 1 (14), p. 116.

pabrėžiant, kad magistrato taryba vykdo administracinio teismo funkciją šalia vaito suolininkų teismo, nagrinėjančio miestiečių luomo baudžiamąsias bylas².

Magistrato tarybos nariai buvo renkami rinkimuose vienerių, o nuo 1804 m. – trejų metų kadencijai, tačiau rinkimų protokolai liudija, kad dažniausiai išrinkti burmistrai ir tarėjai buvo perrenkami kelioms kadencijoms. 1799 m. tarybos burmistro pareigas ėjo pirklys Jonas Mileris ir Vincentas Minkevičius, o tarėjų – Bazilis Arteckis, Konstantinas Levandovskis, Friderikas Tucijus ir Kazimieras Paškevičius. Tiesa, J. Mileris pageidavo, motyvuodamas silpna sveikata, turėti pagalbininką administruoti ūkinius miesto reikalus. Magistratas prašymą patenkino, paskirdamas šių funkcijų vykdymui burmistrą Motiejų Pavlovskį ir tarėjus Vilhelmą Rehfeldą bei Vincentą Malinovskį. Taigi J. Mileris pasiliko tik teisėjo pareigas. Šis burmistras turėjo darbo savivaldos institucijose ir atstovavimo miestiečių luomo interesams patirties, mat municipalinę karjerą pradėjo 1789 m. tapęs suolininku ir miesto atstovu Ketverių metų seime, 1791 m. užėmė apeliacinio teismo teisėjo pareigas, o 1793 m. išrinktas tarėju ir pasiuntiniu į Gardino seimą. 1800 m. kadencijai minėti burmistrai buvo vienbalsiai slaptu balsavimu perrinkti, nes, kaip konstatavo susirinkę į rinkiminį posėdį magistrato nariai, jie sėkmingai dirbo miesto labui ir užsitarnavo pagarbą. Jiems talkino tarėjai – vienbalsiai išrinktas K. Levandovskis, balsų dauguma – Pranciškus Danilevičius, V. Rehfeldas ir Juozapas Paromas³.

1801 m. vaitas Nikodemus Pšemeneckis pasirašė rinkimų protokolą, pagal kurį teisėjais tapo burmistrai Povilas Lenevičius, Florianas Bietšas, tarėjais Juozapas Lukenovičius, Juozapas Klimaševskis, Simonas Giecas ir Jurgis Kozlovskis. Tų metų vasarą magistrato tarybos raštus kaip pavaduojantis pasirašinėjo burmistras Antanas Germanas, iki kol sugrįžo F. Bietšas⁴. 1802 m. F. Bietšas buvo perrinktas, o nauju burmistru išrinktas Aloyzas Karneris, tarėjų sudėtis nesikeitė⁵. 1803 m. teisme posėdžiavo burmistrai F. Bietšas ir A. Karneris, kurį vasario mėn. pradžioje pakeitė A. Germanas ir 2 tarėjai – J. Lukenovičius ir J. Kozlovskis, o nuo kovo mėnesio prisijungė S. Giecas. Tiesa, teismo dokumentaciją, laikinai išvykus F. Bietšui, pasirašinėjo pavaduojantis burmistras Karolis Kaufmanas. Balandžio mėn. pradžioje teismas posėdžiavo nepilnos sudėties – vienas burmistras (A. Germanas) ir 2 tarėjai. Kovo mėn. vėl keletą savaičių teisėjavo K. Kaufmanas. Iki pat metų pabaigos teisėjų nuolatinė rotacija buvo įprastinė praktika⁶.

² V. P u g a č i a u s k a s, Magistrat Wileński w pierwszych latach..., s. 25; Magistrato tarybos 1795–1808 m. protokolai, Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. 458, ap. 1, b. 467, l. 2–3, 289–290, 324; b. 614, l. 40, b. 636, l. 3–5, 35–37; b. 639, l. 20–22; b. 661, l. 138; b. 700, l. 167.

³ Vilniaus pirklių 1795 m. sąrašas, ten pat, b. 375, l. 25; Vilniaus magistrato 1799 m. raštas, ten pat, b. 467, l. 324, b. 636, l. 79.

⁴ Vilniaus magistrato teismo 1800 m. raštas, ten pat, ap. 2, b. 2, l. 1, 104.

⁵ Vilniaus magistrato teismo 1802 m. raštas, ten pat, ap. 1, b. 611, l. 138.

⁶ Vilniaus magistrato teismo 1803 m. protokolai, ten pat, ap. 2, b. 4, l. 1–19, 22–23, 48–51, 74, 220–222.

1804 m. vasario mėn. prisiekė naujos sudėties teisėjai – burmistrai Motiejus Borkovskis ir Johanas Gotlibas Zeidleris, tarėju perrinktas J. Lukenovičius, naujai išrinkti Pranciškus Svecickis, Simonas Kreskevičius, Juozapas Bergmanas⁷.

1808–1809 m. magistrato teismo ataskaitas kaip pirmininkaujantys burmistrai pasirašinėjo M. Borkovskis ir J. Savaneckis bei tarėjai M. Sledzinskis, J. Hahnas, J. Lukenovičius, P. Svecickis. Tiesa, tarėjai posėdžiavo ne nuolatos, mažiausiai darbavosi P. Svecickis ir M. Sledzinskis, greičiausiai jie buvo užsiėmę darbinių reikalų sprendimu⁸. 1810 m. J. Savaneckiui mirus, teisėjavo burmistras M. Borkovskis, kuriam talkino tie patys tarėjai, tik be P. Svecickio. Taigi nuo šiol teisme posėdžiavo vienas burmistras ir 2–3 tarėjai. Teismo sudėtis nesikeitė iki pat 1812 m. birželio mėnesio⁹.

Po 1812 m. Prancūzijos ir Rusijos karo magistrato teismo veikla atnaujinta 1813 m. sausio 27 d., pareigas vykdant tik dviem teisėjams – tarėjams M. Sledzinskiui ir J. Hahnui (burmistras M. Borkovskis mirė). Balandžio mėn. Vilniaus civilinio gubernatoriaus Aleksandro Lavinskio įsaku patvirtintas rinkimuose išrinktas naujas teisėjas burmistras Juozapas Statkovskis, kuris dirbo su tarėjais L. Lukenovičiumi ir J. Hahnui¹⁰. 38 metų burmistras J. Statkovskis municipalinę karjerą pradėjo 1808 m., kai buvo išrinktas dūmos tarėju, 1811 m. jis papildė burmistru gretas. Taigi šis pareigūnas sparčiai kilo karjeros laiptais savivaldos institucijose. Antruoju burmistru tapo 48 metų J. Klimaševskis, kuris turėjo gerokai ilgesnę savivaldos institucijose darbo patirtį – 1799 m. buvo išrinktas suolininku, po trejų metų tarėju, o 1804 m. burmistru. Gubernijos valdybai adresuotame magistrato teismo sudarytame tarnybiniame dokumente pažymima, kad yra „gabus ir vertas būti paaukštintas tarnyboje“. Teismo tarėju tapo J. Lukenovičius, kurio tarnybinė biografija miesto savivaldoje prasidėjo 1799 m., kai sulaukęs 43 metų tapo suolininku, o po dvejų metų – magistrato tarėju, tačiau dėl neaiškių priežasčių nebuvo renkamas burmistru. Kitų tarėjų patirtys savivaldoje prasidėjo vėliau – M. Sledzinskio ir J. Hahno 1804 m., J. Krištanovskio 1806 m.¹¹ Taigi rotacijos būdu burmistrai ir tarėjai keitė vieni kitus, dalis pareigūnų buvo perrenkami kelioms kadencijoms. Teismui vadovavo pirmininkaujantis burmistras. Dėl įvairių priežasčių negalintys eiti pareigas burmistrai įprastai buvo pavaduojami paskiriant kitą burmistrą. Tiesa, disponuojame išskirtiniu atveju,

⁷ M. Borkovskis prieš 1804 m. kaip magistrato tarėjas dalyvavo miesto interesams atstovaujančioje delegacijoje į Sankt Peterburgą. Vilniaus magistrato 1804 m. protokolai, ten pat, ap. 1, b. 636, l. 3–5, 35–37; b. 639, l. 20–22, 324–325.

⁸ Vilniaus magistrato teismo 1809–1810 m. protokolai, ten pat, ap. 2, b. 14, l. 1–22; b. 15, l. 1–140.

⁹ Ten pat; Vilniaus magistrato teismo 1811–1812 m. protokolai, ten pat, ap. 2, 16, l. 1–130; b. 17, l. 1–32. ap. 3, b. 1, l. 1–20.

¹⁰ Vilniaus magistrato teismo 1813 m. protokolai, ten pat, ap. 2, b. 18, l. 1–6.

¹¹ Vilniaus magistrato teismo 1813 m. raštas Vilniaus gubernijos valdybai, ten pat, ap. 3, b. 6, l. 35–36.

pažeidžiančiu nustatytą hierarchinę tvarką, kai tarėjas J. Lukenovičius, būdamas tarėju, pavadavo burmistrą F. Bietšą pusę metų ir gavo už darbą nustatytą atlygį¹².

Teisėjams talkino keli pareigūnai – instigatoriai, vazniai ir pasiuntiniai. Instigatorius kaip viešas kaltintojas, vazniai įteikinėjo teismo šaukimus ir atliko kitus teismo numatytus procesinius veiksmus. Jie miesto išdo lėšomis pagal nusistovėjusią tradiciją turėjo būti aprūpinami uniformomis ir batais, taip pat atlygiu. Pavyzdžiui, 1803 m. instigatoriumi Jonui Visockui magistrato taryba nurodė mokėti 5 sidabro rb. mėnesinį atlygį. Teismo raštininkui iki 1804 m. buvo mokamas 4,5 auksinų atlyginimas, vėliau jis didintas. Atskirais atvejais teismas skyrė bylos iniciatoriams advokatus¹³.

Prieš pradėdami aiškintis konkrečias šio teismo praktikas, išnagrinėsime teisėjų darbo tvarką. Teismas posėdžiavo rotušėje, kurioje 1796 m. turėjo tris kambarius – teisėjų su sekretoriumi, raštininko ir priimamąjį interesantams. Nors teisme turėjo posėdžiauti 2 burmistrai ir 4 tarėjai, praktikoje šios tvarkos reglamento nesilaikyta. Pasitaikydavo atvejų, kai prašymus teisėjai nagrinėdavo savo privačiose erdvėse individualiai¹⁴. Nuo 1807 m. posėdžiuose privalėjo dalyvauti mažiausiai 1 burmistras ir 2 tarėjai, ir šios tvarkos buvo laikomasi. Magistrato teismas nepriimdavo nagrinėti apeliacijų, todėl pirminio savo nutarimo dėl naujo prašymo „neturėjo teisės keisti“¹⁵. Besikreipiantys turėjo sumokėti nustatytą mokestį – 6 rb. asignacijomis, be kurio teismas neturėjo teisės nagrinėti prašymo. Nagrinėdamas prašymą teismas vykdavo apklausas arba nurodydavo raštu ar žodžiu pristatyti pasiaiškinimus¹⁶. Magistrato teismas nesvarstė bylą šventiniais laikotarpiais, kaip antai, nuo Kalėdų iki Trijų Karalių, tačiau administravo ūkinius reikalus. 1813 m. teisėjai rinkosi į posėdžius nuo sausio 12 d.¹⁷

Atskirais atvejais teismas rinkosi į bendrus posėdžius su vaito suolininkų teismu, vadovaujant vaitui ar jo pareigas laikinai einančiam burmistrai. Vaitas N. Pšemeneckis vadovavo bendram posėdžiui rotušėje, kai teisėjai svarstė 12 miestiečių, atstovaujamų Felikso Kukelio, skundą prieš magistrato raštininką Sidaravičių. Teisėjai, išnagrinėję

¹² Vilniaus magistrato teismo 1804 m. protokolas, ten pat, ap. 1, b. 614, l. 40.

¹³ Vilniaus magistrato teismo 1796 m. raštas, ten pat, b. 346, l. 227; Vilniaus magistrato teismo 1809 m. raštas, ten pat, ap. 2, b. 14, l. 9, 20–22, 26–28, 37–38, 80–81; Vilniaus magistrato teismo 1811 m. protokolas, ten pat, b. 16, l. 4; Vilniaus magistrato teismo 1803 ir 1807 m. protokolai, ten pat, ap. 1, b. 614, l. 1–2, 14, 18, 22, 30.

¹⁴ Rygos pirklio Bernardo Ninkielhoveno prašymas, ten pat, b. 467, l. 69, 92–99.

¹⁵ Vilniaus magistrato teismo 1801 m. protokolas, ten pat, ap. 2, b. 1, l. 9; Vilniaus magistrato teismo 1809 m. protokolas, ten pat, b. 14, l. 30–31; Vilniaus magistrato teismo 1811 m. protokolai, ten pat, b. 16, l. 27–28.

¹⁶ Vilniaus magistrato teismo 1801 m. protokolai, ten pat, ap. 2, b. 1, l. 12–14; Vilniaus magistrato teismo 1803 m. protokolas, ten pat, ap. 2, b. 4, l. 21–22.

¹⁷ Vilniaus magistrato tarybos 1805 m. protokolas, ten pat, ap. 1, b. 611, l. 107; Vilniaus magistrato teismo 1813 m. dienotvarkė, ten pat, ap. 2, b. 149, l. 1–3.

Sidaravičiaus raštišką pasiaiškinimą, nutarė, kad F. Kukelis turi kreiptis dėl šios bylos į gubernijos rūmų (dvaro) teismą¹⁸. Kitame bendrame posėdyje, kuriame vaitą pavadavo burmistras S. Giecas, buvo svarstomas amatininkų cechų pavaldumo magistratui ar dūmai klausimas, kai dūma apskundė išrinktą stalių cecho vyriausią meistrą Jurgį Pomerį dėl atsisakymo priimti priesaiką. Teisėjai, vadovaudamiesi miestui suteiktomis privilegijomis ir „Malonės raštu miestams“, priėmė bendrą sprendimą, kad cechai priklauso magistrato kompetencijai, išskyrus prievoles ir mokesčius, kuriuos administruoja dūma¹⁹. Abu teismai rinkosi bendrai į rinkiminius posėdžius, kai reikėjo į atsilaisvinusias vietas išrinkti burmistrus, tarėjus ir suolininkus²⁰.

Nagrinėjamo laikotarpio teismui pateiktų prašymų kiekybiniai rodikliai atsispindi burmistru kiekvieno mėnesio ataskaitose. 1795–1812 m. per birželio mėnesį teismas įprastai išnagrinėdavo iki 10 prašymų, o likutį sudarė kelios dešimtys neišnagrinėtų prašymų (pavyzdžiui, 1799 m. kovo mėn. – 49, tarp jų 29 prašymai nuo 1793 m., 1804 m. rugsėjo mėn. – 35, 1807 m. rugpjūčio mėn. – 41), įskaitant tuos, kurių nutarimo vykdymo procedūra nebuvo pradėta. Per mėnesį teismą pasiekdavo nuo 1 iki 10 naujų prašymų. Kai kuriais mėnesiais dėl neaiškių priežasčių prašymai nebuvo nagrinėjami²¹. Prašymų nagrinėjimo procesas vėlesniais metais nepaspartėjo. 1809 m. kovo mėnesį teisme buvo 43 neišnagrinėtos bylos, kai spalio mėnesį tokių bylų skaičius pasiekė 48. Sparčiai didėjant prašymų skaičiui, burmistrai ir tarėjai buvo priversti dirbti aktyviau – spalio mėn. išnagrinėtos net 22 bylos, o metai užbaigti turint 22 neišnagrinėtas bylas²². 1810 m. sausio mėnesį magistrato teisme susikauptė 33, kovo mėnesį tiek pat, o gruodžio mėn. padidėjo iki 61 neišnagrinėto prašymo²³. 1811 m. gruodžio mėnesį teisėjų sprendimo laukė 57 prašymai²⁴.

1812 m. iki birželio mėn. teismui pavyko sumažinti prašymų skaičių iki 49, o prancūzmečiu jo veikla buvo nutraukta, sudarius naują savivaldos instituciją – municipalitetą²⁵. Teismas veiklą atnaujino 1813 m. sausio pabaigoje, tačiau dar kelis mėnesius vykdė įvairiausius aukštesnės teisminės valdžios institucijų pavedimus. Prašymus nagrinėti teismas pradėjo tik rudenį. Šiuo daugiau kaip metų laikotarpiu naujų prašymų teismui nebu-

¹⁸ Vilniaus magistrato ir vaito suolininkų teismo 1801 m. protokolas, ten pat, b. 1, l. 5–6.

¹⁹ Vilniaus magistrato ir vaito suolininkų teismo 1811 m. protokolas, ten pat, b. 16, l. 22.

²⁰ Vilniaus magistrato ir vaito suolininkų teismo 1810 m. protokolas, ten pat, b. 15, l. 148–149.

²¹ Vilniaus magistrato teismo 1799, 1804, 1807 m. ataskaitos, ten pat, ap. 1, b. 467, l. 29–30, 145, 279; b. 636, l. 61, b. 702, l. 146.

²² Vilniaus magistrato teismo 1809 m. ataskaitos, ten pat, ap. 3, b. 1, l. 1–2, 10–11, 20, 36, 157; b. 2, l. 13.

²³ Vilniaus magistrato teismo 1810 m. ataskaitos, ten pat, b. 3, l. 3, 34, 171–172.

²⁴ Vilniaus magistrato teismo 1811 m. ataskaita, ten pat, ap. 3, b. 4, l. 168.

²⁵ Vilniaus magistrato teismo 1812 m. ataskaita, ten pat, b. 5, l. 68.

vo pateikta, tačiau likutį sudarė 49 prašymai²⁶. Rugsėjo mėn. teismas sulaukė 3 papildomų prašymų ir išnagrinėjo 12 prašymų²⁷. Tai buvo nusistovėjusi teismų darbo praktika, nes vaito suolininkų teismas, turėjęs daugiau pareigūnų, taip pat nagrinėdavo vidutiniškai po 10 bylų per mėnesį²⁸.

Prašymų lėto nagrinėjimo teisme praktika netenkino besikreipiančių, kurie apie tai informavo Vilniaus gubernijos valdžią. Vilniaus gubernijos gubernatorius Aleksandras Tormasovas teismą įpareigojo siųsti ataskaitas apie išnagrinėtas ir naujai gautas bylas bei jų nevilkinti, o atskirais atvejais pasiaiškinti dėl priimtų sprendimų²⁹.

Konstatavome, kad bylų nagrinėjimo procesas nebuvo spartus, o atskirais atvejais užsitęsėdavo kelerius metus. Viena pagrindinių to priežasčių buvo magistrato tarybos daugiafunkcinė (teisinė ir ūkinė) veikla, kuri dar labiau prasiplėtė mieste tvarką administruojant Rusijos valdžiai. Tiesa, ji nesiėmė radikalių magistrato struktūrinių pertvarkymų, tačiau įvedė visapusišką kontrolę, o savivaldos pareigūnai pirmiausia turėjo pasirūpinti rusų karinių dalinių įkūrimo ir aprūpinimo reikalais. Nuo pat 1794 m. pabaigos magistrato tarybos burmistrams ir tarėjams nauja prioritete veiklos kryptimi tapo rusų karinių dalinių nuolatinės ir laikinosios dislokacijos problemų sprendimas: kareivinių, arklidžių ir karo ligoninių įrengimas, karinės rekvizicijos (maistu, žvakėmis, malkomis patalpų šildymui), karinių dalinių pervežimo prievolė, rekrutų pristatymas, kariškių apgyvendinimas. Šias problemas derėjo spręsti miesto lėšomis, tačiau magistratas neturėjo finansinių išteklių, nes išdas nuolatos buvo deficitinis³⁰. Tai reiškė, kad savivaldos pareigūnai buvo priversti skirti pagrindinį dėmesį ne bylų nagrinėjimui ir įprastiniams miesto funkcionavimo ir miestiečių luomo reikalams, bet Rusijos karinių dalinių poreikių aptarnavimui. Pastebėtina tai, kad gubernijos valdžia vienu iš motyvų įkurti Vilniuje dūmą nurodė tai, kad magistratas kaip teisminė valdžia neturi galimybės tinkamai pasirūpinti miesto ūkiu³¹.

Svarbia priežastimi derėtų laikyti tai, kad burmistrų ir tarėjų pareigos nebuvo apmokamos. Atlygis einantiems pareigas magistrato nariams už darbą numatytas 1793 m.

²⁶ Vilniaus magistrato teismo 1813 m. protokolai, ten pat, b. 6, l. 1–24, 31.

²⁷ Vilniaus magistrato teismo 1813 11 01 ataskaita Vilniaus gubernijos valdybai ir striapčiui, ten pat, b. 6, l. 68–69.

²⁸ T. B a i r a š a u s k a i t ė, Nykstantys Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teismai Vilniuje: praktika ir kasdienybė, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos kraštovaizdis. Mokslinių straipsnių rinkinys: skiriama profesorės Jūratės Kiaupienės 65-mečiui*, sud. R. Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius, 2012, p. 559.

²⁹ Vilniaus gubernijos gubernatoriaus generolo majoro Aleksandro Tormasovo 1795 m. raštai Vilniaus magistratui, LVIA, f. 458, ap. 1, b. 346, l. 146, 165, 193, 209, 214.

³⁰ V. P u g a č i a u s k a s, Magistrat Wileński..., s. 22–23; tas pats, Vilniaus savivaldos institucijos..., p. 147.

³¹ V. P u g a č i a u s k a s, Vilniaus savivaldos institucijos..., p. 150–152; Vilniaus miesto policmeisterio Piotro Šlykovo 1808 m. raštas, LVIA, f. 458, ap. 1, b. 719, l. 360.

Gardino seimo nutarime, tačiau praktikoje 1795–1799 m. laikotarpiu dėl lėšų stokos miesto ižde nebuvo mokamas. 1799 m. burmistras V. Minkevičius, motyvuodamas, kad dėl magistrato tarybos burmistro pareigų vykdymo nukenčia verslas ir šeimos ūkis, prašė civilinį gubernatorių Ivaną Fryzelį sumokėti skolą nuo 1794 m. ir įtraukti ją į magistrato metinio biudžeto apskaitą³². Būtent šio burmistro iniciatyva buvo parengtas projektas, pagal kurį siūlyta gubernijos valdžiai miestui priklausiančius (priskirtus pagal 1640 m. patvirtintą Abiejų Tautų Respublikos karaliaus Vladislovo Vazos privilegiją) palivarkus Leoniškes, Kuprioniškes bei Panerių dvarą kaip atlygį magistrato tarybos burmistrams ir tarėjams, o pasibaigus metinei kadencijai perduoti naujai išrinktiems pareigūnams. Antras siūlymas buvo miesto nekilnojamojo turto pardavimą (mirus savininkui ar pagal kreditorių pretenzijas) apmokestinti šio proceso organizatorių naudai. „Nedidelis atlygis ir vieša pagarba“, anot burmistro, motyvuotų užimti šias visuomenines pareigas³³. Tik 1803 m. civilinis gubernatorius I. Fryzelis nustatė metinį atlygį burmistrams – 200 rb. sidabru³⁴.

1804 m. magistrato tarybos burmistras M. Borkovskis prašė gubernijos valdžią spęsti tarybos narių apmokėjimo problemą, nes dviejų burmistrų atlygis yra menkas, o kiti savivaldos nariai nieko negauna, todėl nukenčia jų prekybos ir amatų interesai bei namų ūkiai dėl „nuolatinio darbo“ vykdant teismines ir administracines pareigas. Burmistras, remdamasis miestui suteiktomis privilegijomis, prašė atleisti magistrato narius nuo kariuomenės pastotės, tačiau lieka neaišku, ar į tai rusų valdžia atsižvelgė³⁵.

Galima teigti, kad pirkliams ir amatininkams, dalyvaujantiems magistrato veikloje, šios pareigos neužtikrino pajamų. Kai burmistrai pirkliai prekybiniais reikalais su gubernijos valdžios leidimais išvykdavo į vietines ir užsienio keliones, juos pavaduodavo kiti pareigūnai³⁶. Štai burmistras F. Bietšas buvo atleistas nuo teisėjo pareigų net šešis mėnesius³⁷. Taigi savivaldos pareigūnai, vykdydami teisėjo pareigas, neturėjo didesnių materialių paskatų uoliai dirbuotis.

Kita vertus, teisėjai buvo priversti nuolatos nemažai laiko skirti įvairioms biurokratinėms funkcijoms, t. y. rengti ataskaitas ir atsakinėti į įvairiausio pobūdžio paklausimus ir nurodymus, kaip antai, gubernijos valdymo institucijoms, Vilniaus gubernijos vyriausio-

³² Vilniaus magistrato tarybos 1799 m. prašymas Vilniaus gubernijos civiliniam gubernatoriui I. Fryzeliui, ten pat, b. 467, l. 258–260.

³³ Vilniaus magistrato tarybos 1799 m. projektas, ten pat, l. 315–317.

³⁴ Vilniaus magistrato tarybos 1803, 1807 m. protokolai, ten pat, b. 614, l. 40; b. 702, l. 153–155.

³⁵ Vilniaus magistrato burmistro M. Borkovskio 1804 m. raštai, ten pat, b. 636, l. 3–5, 35–37.

³⁶ Vilniaus magistrato tarybos burmistro A. Germano 1802 m. raštas, ten pat, ap. 2, b. 3, l. 19; Vilniaus magistrato teismo 1803 m. protokolai, ten pat, b. 4, l. 14; Vilniaus magistrato tarybos burmistro M. Borkovskio 1806 m. raštas, ten pat, ap. 1, b. 679, l. 79.

³⁷ Vilniaus magistrato tarybos 1804 m. protokolai, ten pat, b. 614, l. 40.

jo teismo 2 departamentui, dūmos, policmeisterio, taip pat nuolat teikti detalias finansines ataskaitas Iždo rūmams³⁸. Reikėtų įvardyti ir tai, kad prašymų nagrinėjimas buvo susijęs su biurokratinėmis laiko sąnaudoms imliomis procedūromis, susijusiomis su liudininkų apklausa, nekilnojamojo turto aprašymu ir t.t. Taigi keturiems pareigūnams buvo sudėtinga operatyviai susidoroti su disponuojamu prašymų kiekiu, o atskirais mėnesiais naujų prašymų būdavo daugiau nei išnagrinėtų bylų.

Teisminės ir administracinės praktikos

Vilniaus magistrato teismas ir po 1795 m. vadovavosi Lietuvos Statutu, seimų nutarimais (ypač dažnai 1764 m.), taip pat Magdeburgo teise. Atskirose bylose, tiesa, gana retais atvejais, teisėjai citavo atskirus Lietuvos Statuto punktus. Asmenims, ignoruojantiems teismo nurodymus pateikti paaiškinimus, teisėjai skirdavo pinigines baudas. Asmenys, negalintys atvykti į teismą, privalėjo atsiųsti savo atstovą ir pateikti neatvykimo priežastį, dažniausiai tai būdavo gydytojų patvirtinimas apie blogą sveikatos būklę.

Vienos dažniausiai nagrinėjamų bylų teisme buvo prašymai išnagrinėti nekilnojamojo turto paveldėjimo reikalus. Jeigu mirus savininkui nekilnojamas turtas, remiantis paveldėtojų prašymu, buvo parduodamas, teismas skirdavo burmistrą ar tarėją atlikti nekilnojamojo turto inventorizaciją ir organizuoti pardavimą viešo aukciono būdu. Pasiūkydavo atvejų, kai teismas atšaukdavo įvykusį aukcioną, nekilnojamojo turto paveldėtoji pareiškus pretenzijas dėl mažos pasiūlytos sumos. Teismas taip pat nagrinėjo kreditorių pretenzijas dėl mirusio savininko skolų, taip pat išduodavo pažymas dėl nekilnojamojo turto priklausymo privačiai nuosavybei ir laisvo disponavimo. Tais atvejais, kai teismas dėl darbų gausos negalėjo atlikti jam pavestų funkcijų, paskirdavo kitus magistrato burmistrus ir tarėjus surašyti nekilnojamąjį turtą³⁹.

Papildomų teisėjų pastangų reikėjo, kai į nekilnojamąjį turtą pretenzijas pareiškėdavo kreditoriai ir pretendentai į paveldėtojus. Tada buvo būtina atlikti reikiamus procedūrinius veiksmus, siekiant suderinti interesus, išduoti reikiamas pažymas, patvirtinti finansinį atsiskaitymą ir sutvarkyti kitus notarinio pobūdžio dokumentus. Teismas nagrinėjo bylas tais atvejais, kai nekilnojamojo turto pirkėjai laiku nesumokėdavo sutartų sumų.

³⁸ Vilniaus magistrato teismo 1810 m. protokolai, ten pat, ap. 3, b. 3, l. 1–10, 14–15, 18.

³⁹ Vilniaus magistrato teismo 1801 m. protokolai, ten pat, ap. 2, b. 1, l. 4–5, 7, 9; Vilniaus magistrato teismo 1809 m. protokolai, ten pat, l. 5; b. 14, l. 2–3, 23; Vilniaus magistrato teismo 1810 m. protokolas, ten pat, b. 15, l. 7; Magistrato teismo 1811 m. protokolas, ten pat, b. 16, l. 1, 13; Vilniaus magistrato teismo 1812 m. protokolas, ten pat, b. 17, l. 31.

Kita vertus, teisėjai privalėjo pasirūpinti nekilnojamojo turto savininkų nesumokėtais mokestiniais įsipareigojimais (pvz., rekrutų, policijos mokestis)⁴⁰.

Nemažą dalį svarstomų prašymų sudarė globos skyrimo bylos. Į magistrato teismą kreipdavosi giminaičiai, mirus tėvams, dėl nepilnamečių vaikų globos bei našlės po vyro mirties, prašydamos skirti globėjus jai ir jos nepilnamečiams vaikams. Teismo praktika liudijo, kad įprastai buvo skiriami du, trys globėjai, kurie kartais įvardijami kaip Globėjų taryba, turėjusi pasirūpinti globojamaisiais ir nekilnojamojo turto išlaidų. Paskirtas globėjas turėjo galimybę atsisakyti šios pareigos. Išskirtiniam atvejui derėtų priskirti bylą, kai teismas, nenurodydamas priežasties, skyrė atskirus globėjus našlei ir jos vaikams, kaip antai, Eleonorai Fišerovai teismas paskyrė tris globėjus, o jos nepilnamečiui podukrai Marijanai – du globėjus, magistrato tarėjus Pranciškų Opitčą ir Motiejų Maksą. Tokiu atveju vėlgi pareigūnai privalėjo atlikti nekilnojamojo turto inventorizaciją. Globėjais buvo skiriami miesto gyventojai, tarp jų ir savivaldos institucijų pareigūnai bei patys teisėjai. Štai Amalijos Bekertovos nepilnamečiui sūnui Karoliui teismas paskyrė globėjus: einantį dūmos prezidento pareigas Tomą Reizerį, tarėją Andrejų Redegį ir miestietį Karolį Vagnerį⁴¹. Savo ruožtu burmistras M. Borkovskis, vadovaujantis teismui, patvirtino save, tarėją Jurgį Klimaševskį ir Nikolajų Orlovskį našlės Reginos Dobrovolskos ir jos giminaitės globėjais, mirus vyrui siuvėjui Juozapui⁴².

Kitas atvejis išskirtinesnis – skyrybų procesą inicijavusi Dorota Jantzon prašė teismo paskirti globėju audėjų cecho meistrą Johaną Šneiderą ir aprašyti nekilnojamąjį turtą, nes vyras, auksakalių cecho meistras Povilas, nesirūpino amatu, nei namų ūkiu, leido laiką naktimis įvairiose netinkamo elgesio kompanijose ir skolino pinigų. Teisėjai, auksakalių cechui patvirtinus informaciją apie netinkamą meistro elgesį, priėmė sprendimą skirti globėją, kuris kartu su paskirtu teismo atstovu turėjo atlikti nekilnojamojo turto įvertinimo procedūrą⁴³. Taigi teisėjai sprendė įvairius šeimyninių nesutarimų reikalus⁴⁴.

Iš magistrato teismo palankaus nuosprendžio tikėjosi cechų amatininkai, siekdami ginti savo monopolinius interesus. Taip savo interesams atstovavo odminių ir tymininkų

⁴⁰ Vilniaus magistrato teismo 1809 m. raštas, ten pat, ap. 2, b. 14, l. 9, 20–22; Vilniaus magistrato teismo 1812 m. protokolai, ten pat, b. 17, l. 1–3.

⁴¹ Vilniaus magistrato teismo 1801 m. protokolai, ten pat, b. 1, l. 11; Vilniaus magistrato teismo 1809 m. protokolas, ten pat, b. 14, l. 9, 16–17, 28; Vilniaus magistrato teismo 1810 m. protokolai, ten pat, b. 15, l. 2–15, 17; Vilniaus magistrato teismo 1812 m. posėdžių protokolas, ten pat, b. 17, l. 32; 1813 m. pranešimas Vilniaus gubernijos vyriausiojo teismo 2 departamentui, ten pat, ap. 3, b. 6, l. 33; Vilniaus magistrato teismo 1810 m. protokolas, ten pat, b. 3, l. 36.

⁴² Vilniaus magistrato teismo 1810 m. posėdžio protokolas, ten pat, ap. 2, b. 15, l. 11.

⁴³ Vilniaus magistrato teismo 1803 m. protokolas, ten pat, b. 4, l. 93.

⁴⁴ Vilniaus magistrato teismo 1801 m. protokolas, ten pat, b. 1, l. 11.

cechai, kurie skundė magistratui žydu prekybininkus, pardavinėjančius odas mieste⁴⁵. Mūrinių cecho meistrai apskundė asmenis, kurie dirbo statybų darbus neįsirašę į cechą ir nemokėjo mokesčių, bei architektus, laisvai samdančius statybininkus. Magistratas savo ruožtu priėmė sprendimą, kuriame nurodė pateikti tokių asmenų sąrašus, o su architektais sudaryti darbinės sutartis⁴⁶. Savo ruožtu kalvių ir stalių cechų meistrai gynė savo korporacinius interesus (remdamiesi jiems suteiktomis privilegijomis) nuo niekdarių, vadinamų „meistrais partačiais“, kuriuos samdė vienuolynai ir privatūs asmenys, bei nuo neteisėtai prekiaujančių šių cechų gaminiais. Magistrato teismas pradėjo tyrimą, pareikalavęs papildomos išsamios informacijos iš cechų⁴⁷. Teisėjai nagrinėjo prašymus, susijusius su meistrų tarpusavio nesutarimais, įprastai finansinio pobūdžio: tarpusavio skolos, vyresniųjų meistrų finansiniai pažeidimai pasisavinant cecho pinigus, surinktus mokesčius, rečiau meistrų ir pameistrių tarpusavio nesutarimus ir kitais klausimais, kaip antai, mūrinių cecho meistrai su magistrato teismo pagalba sprendė dar vieną vidinę problemą, kai bajorystę įgiję cecho meistrai atsisakydavo mokėti mokesčius. Teisėjai nusprendė, kad asmenys, įrašyti į 1795 m. cechų reviziją, privalo mokėti mokesčius⁴⁸. Teismas nagrinėdavo ir užsakovų prašymus dėl užsakytų paslaugų ir prekių neatlikimo⁴⁹.

Į teismą kreipdavosi miestiečiai, kai kurie iš jų pasitelkdavo advokatus, siekdami išspręsti įvairiausio pobūdžio tarpusavio ginčus (nelegali prekyba, apgavystės, neteisėtos statybos, skolos) dėl fizinės jėgos panaudojimo, posesijų savininkų tarpusavio nesutarimų dėl žemės ribų, atleidimo nuo mokesčių. Atskirais atvejais teisėjai, išnagrinėję pradinį prašymą, siekdami tęsti bylos nagrinėjimą, kreipdavosi į policiją, prašydami sulaikyti asmenis. Teismo procesas užsitęsėdavo, kai nesutariančios pusės paduodavo prašymus viena prieš kitą⁵⁰.

Prie retesnių bylų reikėtų priskirti tuos atvejus, kai į magistrato teismą kreipdavosi dvarininkai, ieškantys pabėgusių savo pavaldinių, kurie slėpėsi Vilniaus mieste. Magistrato teisėjai netenkino grafienės Rozalijos Pliater prašymo sugrąžinti Antaną Romanovskį Nevėžio dvarui, nes minėtas asmuo buvo įrašytas į miestiečių sąrašus ir mieste išgyveno ilgiau kaip 6 metus⁵¹.

⁴⁵ Vilniaus magistrato teismo 1801, 1802 m. protokolai, ten pat, ap. 2, b. 1, l. 13; b. 2, l. 3–4.

⁴⁶ Vilniaus magistrato teismo 1803 m. protokolas, ten pat, ap. 2, b. 4, l. 6–7.

⁴⁷ Vilniaus magistrato teismo 1803 m. protokolas, ten pat, l. 21–22.

⁴⁸ Vilniaus magistrato teismo 1810 m. protokolas, ten pat, b. 15, l. 26; Vilniaus magistrato teismo 1811 m. protokolai, ten pat, b. 16, l. 18; Vilniaus magistrato teismo 1812 m. protokolas, ten pat, b. 17, l. 8.

⁴⁹ Vilniaus magistrato teismo 1801 m. protokolai, ten pat, b. 1, l. 9–11.

⁵⁰ Vilniaus magistrato teismo 1801 m. protokolai, ten pat, b. 1, l. 90; Vilniaus magistrato teismo 1803 m. protokolai, ten pat, b. 4, l. 23, 26–31, 39–40; Vilniaus magistrato teismo 1809 m. protokolas, ten pat, b. 14, l. 15; Vilniaus magistrato teismo 1811 m. protokolai, ten pat, b. 16, l. 2–3, 7.

⁵¹ Vilniaus magistrato teismo 1809 m. protokolas, ten pat, b. 14, l. 25.

Magistrato teismui nemažai laiko tekdavo skirti įvairioms administracinio pobūdžio veikloms. Magistrato kompetencijoje taip pat buvo miestui priklausiančių nekilnojamojo turto inventorizavimo ir nuomos įforminimo reikalai⁵². Nekilnojamasis turtas buvo vertinamas, kai miestietis nesumokėdavo numatytų mokesčių. Būdingas atvejis, kai po žydo Barento Markuso namo Šnipiškėse inventorizacijos buvo konstatuota, kad nekilnojamasis turtas – namas ir bravoras yra apleistas, todėl nutarta, atsižvelgus į šeimnininko sunkią materialinę padėtį, atleisti jį nuo mokesčio⁵³.

Teismo pareigūnų įprastinę darbo rutiną sudarė įvairių pažymų, prekybos leidimų, vadinamųjų „pasų“ pirkliams ir miestiečiams išdavimas⁵⁴. 1810 m. per sausio mėn. teismas išdavė 16 vienkartinių ir 19 terminuotų prekybos leidimų pirkliams ir miestiečiams, o vasario mėn. atitinkamai 20 ir 28. Tiesa, toks leidimų skaičius buvo greičiau išimtis nei įprasta praktika, nes 1812 m. birželio (iki 28 d.) mėnesį teismas išdavė 1 vienkartinį leidimą pirmos ir antros gildijos pirkliams ir 2 – trečios. 1813 m. rugpjūčio mėn. magistratas išdavė vienkartinį leidimą pirmos gildijos pirkliui ir 5 vienkartinius trečios gildijos pirkliams. Rugsėjo mėn. neišduotas nė vienas leidimas, analogiška situacija buvo lapkričio mėn.⁵⁵ Teismo pareigūnai už šią paslaugą rinko mokesčius, už kuriuos atsiskaitė Iždo rūmams⁵⁶. Taigi ši funkcija iš teisėjų nereikalavo didelių darbo sąnaudų, tačiau bet koku atveju pirmininkaujantis burmistras kiekvieną mėnesį privalėjo rašyti ataskaitas.

Teisėjų įprastinis darbas buvo pažymų išdavimas. Vilniaus miesto nekilnojamojo turto savininkų ar paveldėtojų prašymu, remiantis nekilnojamojo turto komisijos (sudarė miesto architektas, statybinių amatų cechų, magistrato teismo ir policijos atstovai) atliktu vertinimu, buvo išduodamos pažymos dėl nekilnojamojo turto vertės ir laisvo disponavimo⁵⁷. Savivaldos institucijų pareigūnams buvo išduodamos pažymos apie užimamas pareigas⁵⁸. Pirkliams pageidaujant, magistratas išduodavo prekybinių sutarčių sudarymo pažymas⁵⁹.

Magistrato teismas vykdė priesaikų priėmimo funkciją. Rotušėje priesaikas pasirašinėjo savivaldos institucijų pareigūnai: burmistrai, tarėjai, suolininkai, miesto ekono-

⁵² Vieni iš nuomos objektų buvo miestui priklausiantys malūnai, palivarkai. Magistrato teismo 1801 m. protokolas, ten pat, ap. 2, b. 1, l. 9; Vilniaus magistrato teismo 1809 m. protokolas, ten pat, b. 14, l. 6.

⁵³ Vilniaus magistrato teismo 1812 m. protokolas, ten pat, ap. 3, b. 3, l. 21.

⁵⁴ Vilniaus magistrato teismo 1809 m. protokolai, ten pat, ap. 2, b. 2, l. 1–36.

⁵⁵ Vilniaus magistrato teismo 1813 m. ataskaitos, ten pat, ap. 3, b. 6, l. 43, 57, 83.

⁵⁶ Vilniaus magistrato teismo 1810 m. protokolai, ten pat, l. 27, 35.

⁵⁷ Vilniaus magistrato teismo 1809 m. protokolai, ten pat, ap. 2, b. 14, l. 10, 27; Vilniaus magistrato teismo 1813 m. ataskaitos, ten pat, ap. 3, b. 18, l. 5; Vilniaus magistrato teismo 1811 m. protokolas, ten pat, ap. 2, b. 16, l. 15.

⁵⁸ Vilniaus magistrato teismo 1812 m. protokolas, ten pat, b. 17, l. 6.

⁵⁹ Vilniaus magistrato teismo 1801 m. protokolai, ten pat, b. 1, l. 7–8; Magistrato teismo 1813 m. protokolas, ten pat, ap. 3, b. 6, l. 25.

mai, taip pat naujai išrinkti cechų vyresnieji meistrai⁶⁰. Magistrato teismas priiminėjo iš advokatų, veikiančių miesto savivaldos teisminėse struktūrose, ir asmenų, atstovaujančių klientų interesams, priesaikas. Į Vilniaus miestiečių sąrašus įrašytas asmuo taip pat turėjo prisiekti teisėjų akivaizdoje ir gauti miesto anspaudu patvirtintą pažymą⁶¹. Savo ruožtu teismas tvirtindavo testamentus⁶².

Paveldėtojų prašymu teismo pareigūnai organizuodavo viešus nekilnojamojo turto pardavimo aukcionus⁶³. Teisėjai taip pat rūpindavosi mirusių arba bankrutavusių pirklių prekių išpardavimo procesu viešo aukciono būdu, informacijos apie tai skelbimu *Kurjer Litewski* laikraštyje ir kitais procedūriniais veiksmais (piniginis atsiskaitymas ir įrašymas į teismo knygas)⁶⁴. Netgi rūpinosi mirusių pirklių prekių apsaugojimu. Pavyzdžiui, burmistras J. Savaneckis buvo deleguotas dalyvauti Maskvos pirkliui Jermilai Konovalovui priklausiusių parduotuvių Rotušėje nuomos varžytinėse, tačiau konkurentai pasiūlė didesnę kainą ir magistratas turėjo pasirūpinti likusių prekių perkėlimu į kitą vietą⁶⁵. Be teismo atstovo neapsiedavo mirusių asmenų daiktų, konfiskuotų prekių vieši išpardavimai⁶⁶.

Išvados

1795–1813 m. laikotarpiu magistrato teismo teisėjais išrinkta 11 burmistrų ir 15 tarėjų. Šie duomenys liudija, kad teisėjo darbo įgūdžių įgijo beveik visi magistrato burmistrai ir didžioji dalis iš 24 tarėjų. Ilgiausiai, beveik dvi kadencijas, šias pareigas ėjo burmistras M. Borkovskis. Pastebėtina, kad tarėjai neužėmė aukštesnių burmistro pareigų, išskyrus vienintelį J. Klimaševskį, kuris per penkerius metus nuo suolininko pakilo iki burmistro. Teisėjai buvo sukaukę įvairios civilinių bylų ir miesto valdymo administracinių reikalų sprendimo patirties. Pagrindiniu teisėju derėtų laikyti pirmininkaujantį burmistrą, nors teismo sprendimus pasirašinėjo visi teisėjai, dalyvaujantys posėdyje. Magistrato teismo teisėjai savo pareigas vertino labiau kaip visuomeninio pobūdžio tarnystę ir aukštesnės padėties stipriai hierarchizuotoje luominėje visuomenėje ženklą, nei profesinę veiklą.

⁶⁰ Vilniaus magistrato teismo 1801 m. protokolas, ten pat, ap. 2, b. 1, l. 1–3; Vilniaus magistrato teismo 1803 m. protokolas, ten pat, b. 4, l. 15–16.

⁶¹ Vilniaus magistrato teismo 1809 m. protokolas, ten pat, b. 14, l. 12, 32–33, 38–39; Vilniaus magistrato teismo 1811 m. protokolas, ten pat, b. 16, l. 1–2.

⁶² Vilniaus magistrato teismo 1809 m. protokolas, ten pat, b. 14, l. 29.

⁶³ Vilniaus magistrato teismo 1809 m. protokolas, ten pat, l. 10.

⁶⁴ Vilniaus magistrato teismo 1810 m. protokolas, ten pat, ap. 3, b. 3, l. 27; Vilniaus magistrato teismo 1812 m. posėdžių protokolas, ten pat, ap. 2, b. 17, l. 3–4.

⁶⁵ Vilniaus magistrato teismo 1809 m. protokolas, ten pat, l. 5–6.

⁶⁶ Vilniaus magistrato teismo 1810 m. protokolas, ten pat, ap. 3, b. 3, l. 22.

Augant miestiečių luomo ir kitų miesto gyventojų prašymų skaičiui, o ypač laiko sąnaudoms imlių plačios apimties administracinių veiklų, didėjo teismo darbo apimtys. Teisėjai koncentravosi į kasdienį rutininį darbą ir užsiėmė šia veikla vis profesionaliau. Dėl šios priežasties teisėjai siekė ir inicijavo siūlymus įteisinti nuolatinį atlygį.

Magistrato teismas kaip miestiečių luomo teisinė institucija patyrė naujų organizacinio pobūdžio pokyčių, tačiau prašymų nagrinėjimo procesas tebesirėmė įprastinėmis procedūromis ir įstatyminiu pagrindu. Magistrato teismo darbui buvo būdinga funkcijų įvairovė, kai šalia teisėjavimo reikėjo vykdyti įvairaus pobūdžio administracines veiklas. Po 1808 m. Rusijos valdžios įvykdytos Vilniaus miesto savivaldos reformos magistratas išlaikė teisminės valdžios funkcijas ir minimalias administracines galias miesto valdymo reikaluose.

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

BAIRAŠAUSKAITĖ, Tamara. Nykstantys Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teismai Vilniuje: praktika ir kasdienybė. In: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos kraštovaizdis: mokslinių straipsnių rinkinys. Skiriama profesorės Jūratės Kiaupienės 65-mečiui*. Sudarytoja R. Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2012, p. 539–565.

JEGELEVIČIUS, Sigitas. Aneksuotos Lietuvos valdymas Rusijos imperijoje. In: *Lietuvos vidaus reikalų istorija*. Vilnius: Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, 2008.

JURGINIS, Juozas, MERKYS, Vytautas, TAUTAVIČIUS, Adolfas. *Vilniaus miesto istorija*. Vilnius: Mintis, 1968.

Lietuvos istorija. T. VIII, 1 dalis: BAIRAŠAUSKAITĖ, Tamara, MEDIŠAUSKIENĖ, Zita, MIKNYS, Rimantas. *Devynioliktas amžius: visuomenė ir valdžia*. Vilnius: Baltos lankos, 2011.

MERKYS, Vytautas. Kapitalizmo raida ir amatininkų diferenciacija Vilniaus cechuose XIX a. *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai, A serija*, 1963, t. 1(14), p. 110–116.

PUGAČIAUSKAS, Virgilijus. Magistrat Wileński w pierwszych latach pod zaborem rosyjskim (1794–1808). *Biuletyn historii pogranicza*, 2001, nr 2, s. 18–29.

PUGAČIAUSKAS, Virgilijus. Vilniaus magistrato pareigūnai 1795–1808 metais. *Praeities baruose: skiriama akademikui Vytautui Merkiui 70-ies metų jubiliejaus proga*. Red. A. Tyla. 1999, nr. 2, p. 139–144.

PUGAČIAUSKAS, Virgilijus. Vilniaus savivaldos institucijos XIX a. pusėje: istorinis-teisinis aspektas. *Lietuvos istorijos metraštis*. 2000, 2001, p. 147–163.

VILNIUS MAGISTRATE'S COURT, 1795–1813

Summary

VIRGILIJUS PUGAČIAUSKAS

After the Russian Empire annexed the larger part of the Grand Duchy of Lithuania, the conditions of Vilnius self-governance was gradually changing. This involved the incorporation of the magistrate into the centralised and bureaucratised imperial system and the establishment of a municipal police force, which, although not subordinate to the city government, was financed from the taxes collected from the citizens. All this meant that the magistrate lost the autonomy of power and the ability of independent decisions regarding the affairs of the city, which fell within its competence, and of protection the interests of the urban residents. In 1808, the Vilnius Magistrate was reorganised by introducing a new municipal authority, the Duma, which was responsible for the administration of the city's economic, financial, public space, and commercial activities. The magistrate retained some of the administrative functions, but its main sphere of activity was oriented towards judicial practices.

As the city's municipal authority, the Vilnius Magistrate's Council (two burgomasters and four councillors) carried out two activities – administrative and handling of civil cases. Jurisdiction encompassed civil cases of the urban class concerning the valuation and sale of real property, the appointment of guardians for minor orphans and widows, and a wide range of litigation. After 1795, the Vilnius Magistrate's Court continued to be guided by the Statute of Lithuania, the resolutions of the Seimas of the Republic of the Two Nations (especially in 1764), and the Magdeburg Law. For its part, the annual council of the Vilnius Magistrate had an executive function of managing the treasury and the real estate belonging to the city, administering merchants' and guilds' matters, maintenance of the city and the public spaces, and regulation of trade. The institution's documentation usually uses the generic term 'the magistrate's court', but occasionally, especially in the context of municipal elections, it is referred to as 'the court of the burgomaster of the magistrate's council' or 'the annual assembly of the magistrate's court' to emphasise that the magistrate's council performs the function of an administrative court, alongside the court of the vogt's benchers, which deals with the criminal cases of the townspeople.

The members of the magistrate's council were elected for a term of one year, and from 1804 for a term of three years, but electoral protocols show that the elected burgomasters and councillors were routinely re-elected for several terms. Between 1795 and 1813, eleven burgomasters and fifteen councillors were elected as judges of the magistrate's court. These data show that almost all the burgomasters and most of the 24 councillors of the magistrate had acquired judicial skills. The longest serving was the burgomaster Motiejus Borkovskis, who remained in office for almost two terms. It should be noted that the councillors did not rise to the rank of the burgomaster, with the sole exception of Juozapas Klimaševskis, who rose from a bencher to the burgomaster within five years, thus becoming a member of the ruling elite. The judges had various levels of experience in civil cases and in the administrative matters of city management. The presiding burgomaster should be considered the chief judge, although all the judges present at the hearing signed the court decisions. The judges of the magistrate's court saw their office as a public service and a sign of a superior status in a highly hierarchical estate society rather than a professional activity.

The increase in the court's workload due to the rise of the number of appeals from the urban class and other townspeople and of the time-consuming wide-ranging administrative activities forced the judges to concentrate on their daily routine work and to do it with a higher level of professionalism. It was for this reason that the judges sought to legalise fixed remuneration and initiated respective proposals. As the legal institution of the urban class, the magistrate's court underwent new organisational changes, but the process of dealing with appeals still followed the usual procedures and the statutory basis. The work of the magistrate's court covered a variety of functions, with various administrative activities in addition to handling court cases.

Gauta 2024 m. sausio mėn.

Priimta 2024 m. vasario mėn.

Virgilijus P u g a č i a u s k a s – Lietuvos istorijos instituto XIX a. istorijos skyriaus mokslo darbuotojas. Mokslinių interesų kryptis – Lietuvos istorija XIX a. pirmoje pusėje (Vilniaus miesto savivalda, prancūzmetis, 1830–1831 m. sukilimas Lietuvoje).

Adresas: Lietuvos istorijos institutas, Tiltų g. 17, Vilnius, LT-011011

El. paštas: virgilijus.pugaciauskas@istorija.lt

ORCID: 0000-0002-8115-118X